

**İKT-NİN TƏTBİQİ İLƏ DİSKURSİV BACARIQLARIN TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİNİN
DİDAKTİK XÜSUSİYYƏTLƏRİ**
Əbdülrahimova Nüşabə Mirzə
Azərbaycan Dillər Universiteti
<https://orcid.org/0000-0002-1959-1213>
nushaba.azizova@mail.ru

**DIDACTIC FEATURES OF IMPROVING DISCURSIVE SKILLS WITH THE
APPLICATION OF ICT**

Abdulrahimova Nushaba Mirza
Azerbaijan University of Languages
<https://orcid.org/0000-0002-1959-1213>
nushaba.azizova@mail.ru

Summary

This paper introduces the didactic analyses of students' discursive skills development via modern information and communication technologies (ICT). It presents and discusses theoretical researches on developing communicative strategies with the use of ICT. Specifically, this study demonstrates that the methodology of developing discursive strategies is based on both, classical and modern didactic theories. So, the principles such as, accessibility, visualization, individualization, integrated instruction, durability, interactivity and so on are sought in methodological process in order to maintain the application of ICT aids for communicative purposes. Furthermore, using modern technological strategies associated with didactic approaches help to achieve achievements in all four types of discursive skills (discursive writing, discursive writing, discursive listening comprehension, discursive speaking). Some researchers and academicians (V.A. Krasilnikova, V.M.Qlushan, Martin Skutif etc.) have explicitly investigated the ICT tools for academic purposes and determined certain didactic aspects for it.

We can conclude that sufficient automation of discursive skills can be obtained with the use of motivating technological tools and properly chosen didactic principles.

Keywords: discursive skills, didactic principles, network literacy, individualization.

**ДИДАКТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ
ДИСКУРСИВНЫХ НАВЫКОВ С ПРИМЕНЕНИЕМ ИКТ**

Абдулрагимова Нушаба Мирза
Азербайджанский Университет Языков
<https://orcid.org/0000-0002-1959-1213>
nushaba.azizova@mail.ru

Резюме

Как нам известно, дидактика воспринимается как теоретическое учение об обучении и понимается как искусство обучать. В статье раскрываются основные положения дидактики и дидактические особенности для совершенствования дискурсивных умений с использованием ИКТ в условиях современного образовательного процесса. А также отмечается информатизация образовательного процесса, его ориентация и индивидуализация, диверсификация методов и технологий обучения. Процесс развития дискурсивных

nyaykov trebuyet didakticheskikh podkhodov (sooznatelnyy i aktivnyy; naglyadnyy; sistemnyy i posledovatelnyy; proychnyy; nauchnyy; dostupnyy; svyaz teorii s praktiko) i eto mojno dostignut s pomoshchyu noyeyshix tekhnologicheskix sredstv. Statya orientirovana na osveshcheniye problem, obyuslovlennykh informatizatsiyei didakticheskix protsessov. Vydeleny problemy, kharakternyye dlya razvitiya diskursivnykh umeniy v tshifrovom mire. Vывody osnovany na analize teoreticheskix zaklyucheniy. Predlozheny podkhody k garmonyichnomu razvitiyu diskursivnykh umeniy v sovremennykh usloviyax razvitiya obshchestva. Proanalizirovany osnovnyye faktory, svyazannyye s didaktiko) v sovremennom obshchestve, obshchestvennyimi tendentsiyami. Vyработаны napravleniya deyatelno) pri ispolzovanii informatsionno-kommunikatsionnykh sredstv v razvitiya diskursivnykh navykov. Statya prednazhchena dlya pedaqogov, issledovatelye, zanimayushchixya voprosami sovremennoy metodiki.

Ключевые слова: дискурсивные умения, дидактические принципы, сетевая грамотность, индивидуализация.

Xarici dilin tadrissində diskursiv bacarıqların inkişaf etdirilməsi metodik problem olaraq didaktik prinsiplərə söykənir. Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən (2008-ci il 10 iyun tarixli sərəncamı ilə) 2008-2012-ci illərdə təhsil sisteminin informasiyalaşdırılması üzrə dövlət proqramının təsdiq edilməsi bütün fənlərin, o cümlədən xarici dillərin tədrisi prosesinin innovativ yollarla həyata keçməsinə gücləndirdi. Bununla da, didaktik prinsiplərin İKT vasitəsi ilə reallaşan prioritet xüsusiyyətləri daha aktual məzmunla araşdırılmağa başlandı. Bu baxımdan İKT imkanları ilə diskursiv bacarıqların inkişaf etdirilməsi həm əhəməvi, həm də müasir didaktik prinsiplərin fonunda reallaşır. Bu zaman meydana çıxan problemlər kommunikativ sərəştənin təkmilləşdirilməsi zamanı meydana çıxan problemlərlə düzmütənasiblik təşkil edir, çünki diskursiv bacarıqlar kommunikativ sərəştənin komponentlərindən biridir.

Didaktik prinsiplər və pedaqoji biliklər sisteminə istinad edərək İKT vasitələrindən istifadə edilməsi yazılı və şifahi nitq fəaliyyətində müsbət nəticələrə yol açır. Bu baxımdan, didaktik problemlərin təhlil olunması didaktik prinsiplərin nə dərəcədə izlənməsi reallığından meydana çıxır. Nəzərə alsaq ki, əyanilik, didaktik reduksiya (ümumidən xüsusiyyə keçilməsi, mürəkkəb və abstrakt anlayışların analoji və daha anlaşıqlı variantlarla əvəz olunması), refleksiya (hər bir praktik biliyin insanın özlüyündə qiymətləndirilməsi) və s. kimi kommunikativ didaktik prinsiplər diskursiv əməliyyatlar zamanı izlənilir, o zaman müasir texnologiyalar vasitəsilə bu bacarıqların inkişaf etdirilməsi yollarını müəyyən etmək vacib sayılır (Требухина, 2009). Diskursiv bacarıqların İKT vasitəsi ilə həm şifahi, həm də yazılı formada təkmilləşdirilməsi üçün Y. Kamenskinin göstərdiyi klassik didaktik prinsiplərlə (sistemlilik, ardıcılıq, elmlilik, əyanilik, uyğunluq, interaktivlik və s.) yanaşı, yeni metodik prinsipləri də nəzərə almaq mütləqdir (Коменский, 2006). Araşdırmalar göstərir ki, "şəxsiyyətyönlümlülük" kimi mühüm didaktik prinsip müxtəlif məqamlarda müşahidə olunur. İnteraktiv dialoqun reallaşması, tədris materialındakı informasiyanın vizuallaşdırılması, informasiyanın rəqəmsal formatla yaddaşa salınması və istənilən uzaqlığa ötürülməsi, öyrədici və yoxlayıcı eksperiment nəticələrinin yoxlanılması və s. yuxarıda qeyd etdiklərimizi bir daha təsdiqləyir. Bu zaman, öyrənənlərin individual psixofizioloji cəhətləri nəzərə alınır. Beləliklə, şəxsiyyətyönlümlülük prinsipi kommunikativ inkişaf və "özünü təlimin" fonunda reallaşır (Глушань, Бузняков, 2017). Şəxsiyyətyönlümlülük həm də tələbələrin motivasiya prinsiplərini diqqətimizə çatdırır (Blake, 2016).

Təbii ki, İKT müasir didaktik prinsiplərə söykənərək diskursiv bacarıqları zamanın sosial sifarişinə uyğun olaraq inkişaf etdirir. Təsadüfi deyil ki, informasiya əsrinin təsiri didaktik prinsipləri ensiklopedizm, formalizm, pragmatizm, funksional materializm və s. konsepsiyalardan kibernetik tədris konsepsiyasına qədər təkmilləşdirmişdir. S.İ. Arxanqelskiy və E.İ. Maşbis tərəfindən irəli sürülmüş tədrisin kibernetik konsepsiyası informasiyanın ötürülməsi və qəbul olunmasına əsaslanır. Nəzərə alsaq ki, diskursiv bacarıqların inkişafı reseptiv və reproduktiv istiqamətdə inkişaf etdirilməlidir, o zaman deyə bilərik ki, kibernetik müddəanın informasiya-kommunikasiya texnologiyaları vasitəsilə reallaşması məqsədəuyğundur (Мирзагитова, 2016)

Diskursiv bacarıqların didaktik prinsiplərə uyğun inkişaf etdirilməsi üçün İKT vasitələrinin rolu müstəsna qəbul edilir. Həm yazılı, həm də şifahi nitq bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi məqsədilə ən son texnologiyaların istifadə olunması tədris prosesini daha maraqlı və rəngarəng edərək dil biliklərinin tez bir zamanda kommunikativ məqsədlər üçün istifadə olunmasına yol açır (Зайченко, 2004). İKT vasitələri fonetik, leksik və qrammatik biliklərin konkret situasiyalarda təcrübədən çıxmasına və müşahidə olunmasına kömək edir. Xüsusilə, sosial şəbəkələrdə yazışmaq, internetdə axtarışlar vermək, əsas və ikinci dərəcəli məlumatları toplamaq, multimedia vasitələrinə yararlanmaq və s. yazılı nitq bacarıqların üçün ölçənlər sayılsa da, oxu bacarıqlarının üçün çap olunmuş mətnlər daha əlverişlidir (Baker, 2010). Müxtəlif audio-video materialların, autentik mətnlərin dinlənməsi və proyektlərin hazırlanması isə şifahi nitq bacarıqları üçün faydalı sayıla bilər. (Lindner, 2014)

Ənənəvi didaktik prinsiplərə nəzər yetirsək, inkişafetdirici, tərbiyəedici xüsusiyyətləri, emlilik, ölçənlilik, davamlılıq, nəzəriyyə ilə təcrübənin vəhdəti, şüurluluq, aktivlik, əyanilik, sistemlilik, ardıcılıq və s. kimi prinsipləri izləmiş olur. V.A. Krasilnikova müasir İKT vasitəsi kimi kompüterləri araşdırarkən müəyyən didaktik prinsiplərlə bağlı müəyyən nəticələrə gəlmişdir (Красильникова, 2019). Onun göstərdiyi didaktik xüsusiyyətlər bunlardır: Kompensatorluq (təlim prosesinin asanlaşması, keçilən materialın mənimsənilməsində güc və zaman itkisinin azalması); İnformativlik (görsəl və əlavə informasiyanın ötürülməsi); İnteqrativlik (obyektin hissə-hissə, yaxud bütövlüklə öyrənilməsi); Etibarlılıq (keyfiyyətli öyrədici materialın hazırlana bilməsi imkanı, Əyanilik (kompüterin imkanlarından istifadə edərək materialın və informasiyanın təqdim olunması); Virtuallıq (real olaraq təqdim oluna bilməyən hadisə və proseslərin modelləşdirilərək nümayiş etdirilməsi); Instrumentallıq-öyrənliliklə müəllim arasında müəyyən fəaliyyət növlərinin rəsmi şəkildə təmin edilməsi; İnteraktivlik (individuallıq prinsipinin və öyrənlilərin mütləq fəallığının reallaşması imkanı); Vasitəçilik (kompüter alqoritmləri və tədris materialları vasitəsilə öyrənmə prosesinə nəzarət edilməsi) və s.

Ümumiyyətlə, informasiya-kommunikasiya texnologiyalarını “didaktik vasitə” kimi təhlil edərkən “şəbəkədə işləmək savadı” (network literacy) anlayışına rast gəlmək mümkündür. Didaktik “alat” və ya “vasitə” dedikdə bütün maddi və qeyri-maddi vasitələr başa düşülür. “Şəbəkədə işləmək savadı” isə İKT-nin inkişafı ilə bağlı anlayış olub informasiyanın elektron formada müəyyənləşdirilməsi və istifadə olunması ilə əlaqədardır. (Skutlil, 2013)

Düşünürük ki, ingilis dilinin tədrisi zamanı diskursiv bacarıqların inkişaf etdirilməsi üçün həm ənənəvi, həm də müasir didaktik prinsiplər nəzərə alınmalıdır, çünki ənənəvi prinsiplərdən tam

uzaqlaşmaq və yalnız müasir İKT əsaslı didaktik prinsiplərə əsaslanmaq gözlənilən keyfiyyəti verməyə bilər. Eyni zamanda, İKT bacarıqlarının yetərinə avtomatlaşması tələbələrin motivasiya olmalarına və stimullaşmalarına müsbət təsir göstərir. Bu iş öz növbəsində, həm didaktik, həm də metodik prinsiplərin keyfiyyətli vəhdətini reallaşdırır. Gələcək araşdırmalar zamanı diskursiv bacarıqların İKT vasitəsilə inkişaf etdirilməsinin əhəmiyyəti və müasir didaktik prinsiplər fonunda müqayisəli təhlili arzuolunandır.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev, 2008-2012-ci illərdə təhsil sisteminin informasiyalaşdırılması üzrə dövlət proqramı, - 2008-ci il 10 iyun tarixli Sərəncam.

2. Глушань В.М., Бузняков А.Ю., Бузнякова Е.С. Дидактические принципы обучения в условиях возрастающей роли НКТ в образовательном процессе // Современный взгляд на проблемы педагогики и психологии/Сборник научных трудов по итогам международной научно-практической конференции.-Уфа: -11 сентября,- 2017г., - 59

3. Коменский Ян. Велика дидактика / Ян Коменский // Истoрия зарубiжнoй педагогки. Хрестомат: навчальний посiбник / Уклад. i автори вступних статей Г.І. Коваленко, Н.І. Белкіна [Заг. ред. Г.І. Коваленко]. - К.: Центр навчальної лiтератури, 2006. - 664 с.

4.Красильникова В.А. Использование информационных и коммуникационных технологий в образовании Рекомендовано Ученым советом федерального государственного бюджетного образовательного учреждения высшего профессионального образования «Оренбургский государственный университет» в качестве учебного пособия для студентов, обучающихся по программам высшего профессионального образования. –Оренбург: -2012.- 291 с.

5. Мирзагитова А.Л. Дидактика в условиях современного образовательного процесса // Современные проблемы науки и образования. №6 -2016.

6. Требухина Н. В. Становление системы принципов коммуникативной дидактики // – Ростов: Вестник ДГТУ, Гуманитарные науки-2009. Спец. Выпуск УДК 370.1 – с. 3-5

7. Georg Lindner ICT and the four language skills – an interdisciplinary study of teachers' attitudes towards ICT as a teaching tool, 31 p

8. Martin Skutil, Martin Maněnová, and Lucie Čermáková // ICT as a didactic tool and its use in the educational process International Journal of e-Education, e-Business, e-Management and e-Learning, Vol. 3, No. 4, -August 2013 -p. 285-288

9.Зайченко Т.П.-Основы дистанционного обучения//Теоретико-практический базис: Учебное пособие. - 2004. -СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, - 167 с

10. Robert Blake. University of California, Davis. Language Learning & Technology. Volume 20, Number 2, June 2016, p 129-142.